

წერის გაკვეთილები

ავტორი თამთა დოლიძე

ლექსის ფაზლი დამწყებთათვის

ერთ დღეს მოსწავლეებს ლექსის დაწერა რომ დაავალეთ, მათგან აუცილებლად გაიგონებთ საყოველთაოდ გავრცელებულ შეგონებას, რომ ლექსის წერას სპეციფიკური უნარები სჭირდება, ყველას როდი შეუძლია „კარგად თქმა“, ანუ შემოქმედებითი წერა მხოლოდ „ზეგარდმო ნიჭით“ დაჯილდოებულითა ხვედრია.

მას შემდეგ, რაც სკოლაში ვასწავლი, ვცდილობ, წერის პროცესს თამაშის სახე მივცე და ამ გზით მიუწვდომელი მეტ-ნაკლებად მისაწვდომი გავხადო, რათა მოსწავლეებს ცოტათი მაინც შევუცვალო ზემოაღნიშნული შეხედულება და დავაჯერო, რომ სურვილის შემთხვევაში, რიტმული ტექსტების შედგენა მათაც შეუძლიათ. ამ წერილში რამდენიმე ასეთ თამაშს და მათ შედეგად აგებულ ე.წ. ლექსის ფაზლებს წარმოგიდგენთ.

რიტმობანა

როგორც ვიცით, ლექსს აქვს თავისებულო რიტმი და რითმა, რომელიც მას პროზაული ტექსტისგან განასხვავებს. რითმა, სტრიქონებში მარცვლების შეთანხმებულ რაოდენობასთან ერთად, პოეტურ ტექსტებს კეთილხმოვანებას ანიჭებს. გრაფიკული ფორმის გარდა, ლექსის შინაარსიც განსხვავებულია. აქ მთავარი მწერლის მიერ ამა თუ იმ მოვლენით გამოწვეული ემოცია უფროა, ვიდრე თავად მოვლენის თხრობა. ემოციის სწორად გადმოცემას კი მნიშვნელოვნად გვიადვილებს ლექსის მუსიკა, რომელსაც რითმებით გაწყობილი რიტმული სტრიქონები ქმნიან.

ქართული რითმა საკმაოდ მრავალფეროვანია. რითმები ერთმანეთისგან განირჩევიან შეთანხმებულ მარცვალთა რაოდენობისა (ერთ, ორ, სამ და მეტმარცვლიანი) და ადგილმდებარეობის (პარალელური, ჯვარედინი, რკალური, გარე, შიდა და სხვ.), კეთილხმოვანებისა (ზუსტი/არაზუსტი, მდიდარი/ღარიბი, ღია/დახურული და ა.შ.) თუ შინაარსის (ომონიმური, ტავტოლოგიური, კალამბურული, ზმნური და სხვ.) მიხედვით.

რადგან წერილში დაწყებითი საფეხურისთვის შედგენილ „ლექსის ფაზლებს“ წარმოგიდგენთ, პოეტური ტექსტების აგებულების თავისებურებათა დეტალურ აღწერაზე აღარ შევჩერდები და რითმების აწყობის რამდენიმე მარტივ ხერხს შემოგთავაზებთ.

შეცვალე პირველი ასო-ბგერა

აღნიშნული მეთოდი I-II კლასებში მარტივი რითმების ასაგებად გამოგადგებათ. მაგალითისთვის, ავიღოთ სიტყვა „ხელი“ და მისი პირველი ასო ჩავანაცვლოთ სხვა ბგერით/ბგერებით (ც, ნ, ძ, წ, ვ, გვ, სა და ა.შ.). შედგენილი სიტყვები შეგვიძლია ტაქების ბოლო სიტყვებად ჩამოვწეროთ (პარალელური რითმა) და შევავსოთ სასურველი შინაარსის ტექსტით. თავდაპირველად ვიყენებ ე.წ. სიტყვის ფაზლებს. სარიტმო სიტყვებს მოსწავლეებს ვადგენინებ, სტრიქონების შესავსებად საჭირო სიტყვებს კი თავად ვთავაზობ (სასურველია, არეულად და მეტობით ჩამოვწეროთ რითმებთან მისასადაგებელი სიტყვები

და თავად იპოვონ საჭირო ვარიანტები). თავიდან ვიწყებთ რითმებთან თითო სიტყვის მისადაგებით, მაგალითად:

მომეცი ხელი,

გავიდა წელი,

აყვავდა ველი,

მე ისევ გელი.

ასევე შეგვიძლია გამოვიყენოთ სტრიქონების შევსების მეთოდი: მოსწავლეებს ვაძლევთ ნაცნობ თემაზე შედგენილ, სასწავლო საფეხურის შესაბამისი სირთულის უცნობ ლექსს, რომელსაც აკლია რითმები და თავად უნდა მიუსადაგონ. დასაწყისისთვის მოსწავლეებს ვაწვდით რითმების ჩამონათვალს რამდენიმე არასაჭირო სიტყვის ჩამატებით, რათა საჭირო სიტყვები იპოვონ და სწორად მიუსადაგონ ლექსის სტრიქონებს.

ასაკის და გამოცდილების მატების შესაბამისად, შეგვიძლია გავართულოთ დავალება და მოსწავლეებს ლექსის დამოუკიდებლად შევსება ვთხოვთ. ბუნებრივია, ბავშვების მიერ შერჩეული რითმები ავტორისეულს იშვიათად ემთხვევა, თუმცა ლექსს შინაარსობრივად მიესადაგება, რაც ამ ერთგვარ ექსპერიმენტს მეტად სახალისოს და რაც მთავარია, სასარგებლოს ხდის. საილუსტრაციოდ გთავაზობთ ილია ჭავჭავაძის „გაზაფხულის“ ერთ-ერთი მოსწავლის მიერ შევსებულ ვარიანტს:

ტყემ მოისხა ყვავილი,

აგერ მერცხალი გალობს,

ბაღში ვაზი გაზრდილი

მეტის ღხენითა ხარობს.

ახალი ლექსი ძველი რითმებით

ეს თამაში შეგვიძლია V-VI კლასის მოსწავლეებს შევთავაზოთ. ამოვიწეროთ რომელიმე ლექსის რითმები და მოსწავლეებს მათი გამოყენებით ახალი რიტმული ტექსტის შეთხზვა ვთხოვთ (სჯობს, უცნობი ლექსის რითმები გამოვიყენოთ, რათა მოსწავლეებს განსხვავებული ვარიანტის შექმნა გაუადვილდეთ). მაგალითისთვის ისევ ილია ჭავჭავაძის „გაზაფხულს“ გამოვიყენებ:

ტყეში ბევრია მწვანე ფოთოლი,

ტყეში ბუდეა, შიგ ბარტყი ჭყივის,

არ ჰყავს მშობელი, არის ობოლი

და ამიტომაც ხმამაღლა ტირის.

ზემოაღნიშნული აქტივობა საკმაოდ შრომატევად ლექსის ფაზლს წარმოადგენს. მას სჭირდება წინარე ცოდნა და გამოცდილება, ამასთან თემის, სათქმელის და ემოციის სწორად შერჩევა. თუ აღნიშნულ გარემოებებსაც თამაშის სახეს მივცემთ, მოსწავლეებს წერის პროცესს მნიშვნელოვნად გაუმარტივებთ.

თემებისა და ემოციების ხურჯინი

ნაჭრის პატარა ტომსიკებში ვათავსებთ შერჩეული რითმებისთვის შესაფერის თემებსა და ემოციებს და მოსწავლეებს თითო-თითო ფურცლის ამოღებას ვთხოვთ. შედეგად, ისინი კონკრეტულ თემასა და ემოციაზე კონცენტრირდებიან და არჩევანის გაკეთებაზე დროს აღარ კარგავენ (დაწყებით საფეხურზე მოსწავლეთა დიდ ნაწილს უძნელდება კონკრეტული საყრდენების/მინიშნებების გარეშე დავალებისთვის თავის გართმევა).

ითამაშე ლექსებით

I-III კლასებში, მოტივაციის ასამაღლებლად, ხშირად ვანაცვლებ ნაცნობი თამაშების ან საბავშვო გათვლების (მაგალითად, წეროები, ენკი-ბენკი და სხვ.) ტექსტებს მოსწავლეთა მიერ ნასწავლი თუ შედგენილი ლექსებით. ვთამაშობთ „წეროებს“ შეცვლილი ტექსტით ან ვირჩევთ სალექსო რიტმის შესაბამის მუსიკალურ რიტმს/მელოდიას და ჩვენ მიერ შეთხზულ ტექსტებს ვრეპავთ/ვმღერით.

ზემოაღნიშნულ აქტივობებს ხშირად ვიყენებ დაწყებით საფეხურზე. შედეგად, მოსწავლეების მხრიდან პოეზიისადმი არასასურველი დამოკიდებულებაც იცვლება (წერას რომ თავი დავანებოთ, მათი წაკითხვა-გაგებაც ეძნელებათ) და შემოქმედებითი წერის ტექნიკაც იხვეწება. რაც შეეხება მეთოდების მრავალფეროვნებას, მათ სიმწირეს ნამდვილად არ ვუჩივით. მთავარია, თითოეულმა ჩვენგანმა იპოვოს კლასისთვის შესაფერისი/საინტერესო აქტივობა, რომელიც მოსწავლეებს პოეზიასთან დამეგობრებას გაუადვილებს.